

LITERKA

září 2011

Dětem pro zpříjemnění začátku nového školního roku připravil Památník pohádkové putování povodím řek Odry a Moravy. Výstava „Morava vypráví...“ je výpravou do světa bytostí pohádkových i postav historických, které se staly v pamětech předešlých generací legendami. Věřím, že i dospělé návštěvníky výstava věnovaná knížkám lidového čtení, moravským pověstem a pohádkám potěší. Vždyť původně byla lidová vyprávění určena právě jim. Někteří z nás si dokázali schopnost ponořit se do světa fantazie podržet. Můžeme to říci i o známém herci, režisérovi a autorovi divadelních her a pohádek pro děti

- » Editorial
- » Nejbližší akce a výstavy
- » Zářijové výročí
- » Po stopách lišky Bystroušky
- » Rudá záře nad literaturou
- » Pohádkové putování Moravou
- » Tři otázky pro „hanáckého obra“
- » Knížky lidového čtení nejen na Moravě

Arnoštu Goldflamovi, který bude hostem zářijového StřeDění. Do pohádkového kraje lišky Bystroušky se vypravíte společně s důvěrníci Klubu přátel Martinou Chmelařovou, která na první říjnový víkend naplánovala vycházku pro milovníky literatury a romantických procházek. Začátek podzimu si můžete

zpříjemnit návštěvou prvního ročníku knižního blešího trhu v Rajhradě nebo nad stránkami knihy, již tentokrát doporučuje Jiří David. V dalších měsících Vám Literka bude přinášet pravidelně tip na zajímavé čtení. Chcete-li se připojit a sami čtenářům poutavý titul doporučit, napište nám. Na setkání s Vámi při některé ze zmiňovaných akcí se spolu s celým kolektivem zaměstnanců těší

Vaše Romana Macháčková

Verše měsíce

Z Á Ř Í

*Bel jeden pán,
a měl křám,
a na tom křámě same háčke,
na těch háčkách same ptáček.
Mám vekládat dál?*

v září 1989

vyšlo v Bonnu první číslo časopisu *Most atd.* Vydal ho Jiří Gruša ve spolupráci s kolínským exilovým nakladatelstvím Index. Revue s podtitulem *Aktuality, tendence, diskuze* vznikla ve snaze vytvořit společnou tribunu dávající prostor autorům z exilu i z domova. Dotisk prvního čísla (172 stran) a také číslo druhé (192 stran) vydalo již brněnské nakladatelství Atlantis, první české nezávislé vydavatelství. Obě čísla obsahovala filozofické a kulturněhistorické eseje, politické stati, úvahy o literatuře, recenze, glosy, rozhovory i beletristické příspěvky a verše. Domácí příspěvky redigoval Milan Uhde, zahraniční Petr Král v Paříži. Autory publikovaných článků byli např. Václav Bělohradský, Bedřich Fučík, Ivan Jirous, Josef Šafařík, Pavel Švanda nebo Jiří Trávniček.

**Nejblíže akce a výstavy
Památníku písemnictví na Moravě**

Rendez-vous o desáté

Pravidelné čtvrtední mimořádné programy pro návštěvníky od 9 do 99 let (a více) na vybraná témata vždy v 10 hod.

1. září – Rukopisy; 8. září – Velká Morava; 15. září – Literární Morava; 22. září – J. A. Komenský; 29. září – Rukopisy

7. září, 17 hod., vernisáž výstavy Morava vypráví...

Kde sídlí král moravských vodníků, proč v komíně kvílí Meluzína a kde jsou na Moravě ukryty poklady – nejen to se dozvedí malí i velcí návštěvníci při "pohádkovém putování v povodí řek Odry a Moravy.

14. září, 17 hod., StřeDění: Arnošt Goldflam

Setkání s hercem, dramatikem, režisérem, pedagogem a spisovatelem Arnoštem Goldflamem.

24. září, 10–13 hod., Knižní bleší trh

Knižní bleší trh se bude konat na nádvoří benediktinského kláštera, před vstupem do Památníku písemnictví na Moravě.

1. října, Po stopách lišky Bystroušky

Sraz účastníků v sobotu 1. října v 9 hod. na brněnském hlavním nádraží (před budovou pošty).

PO STOPÁCH LIŠKY BYSTROUŠKY

Ta cesta údolím! Výš rozkládá se za ní
seč, kterou Rájem zvu, jezero vůně lesní,

kam ticho stéká se z hřebenů táhlých strání
a vítr zmlkaje přelétá chvatně přes ni.
To vítr býval domov můj. Sem srncí přijde z hvozdů
ve zraku tklivý strach a smutné přemítání,
proč bloudí člověk sám a v bolest svou se vesní,
když roztál všude sníh a zpěv už jásá drozdů.

Rudolf Těsnohlídek v básni *Jitřní cesta* popisuje krajinu severně od Brna, údolí řeky Svitavy a okolí Bílovic nad Svitavou. V Bílovicích nacházíme na každém kroku stopy významných osobností, které tudy procházely. Vedle spisovatele a novináře Rudolfa Těsnohlídka zde náměty pro svou tvorbu hledal i S. K. Neumann. V bývalém mlýně U Julínků pobýval malíř Alois Kalvoda, do Randulovy vily jezdil sochař Franta Úprka, prázdniny zde prožívali v letech 1909–1918 sourozenci Čapkovi. Do Bílovic také zavítali básníci Jakub Deml, Viktor Dyk, František Gellner, spisovatelé Jiří Mahen, Marie Majerová, herci Karel Höger a Oldřich Nový.

Stopy lišky Bystroušky a výše popsaných osobností budeme společně hledat na vycházce s Klubem přátel, v sobotu 1. října. Sraz je v 9 hodin na brněnském hlavním nádraží (před budovou pošty).

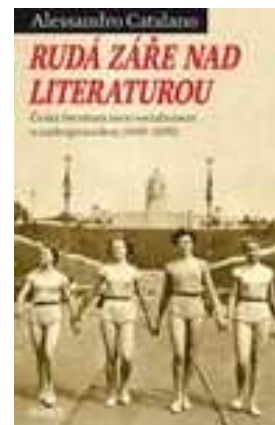
Společně se dopravíme do městské části Brno – Obřany a odtud začneme počítat naše kilometry. Proti proudu Svitavy se vydáme cestou S. K. Neumanna Těsnohlídkovým údolím s řadou studánek a pomníků, až dorazíme do Bílovic. Vycházka není náročná a je vhodná i pro děti. Se stopováním nám mohou pomoci také naši čtyřnozí přátelé, kteří jistě nějakou „Bystroušku“ vypátrají.

ALESSANDRO CATALANO: RUDÁ ZÁŘE NAD LITERATUROU. ČESKÁ LITERATURA MEZI SOCIALISMEM A UNDERGROUNDEM (1945-1959).

Když se tato kniha objevila na pultech knihkupectví (2008), nestala se literární událostí roku, a to ani mezi bohemisty či aktivními zájemci o cesty, jimiž se ubírala česká literatura v uplynulém století. To docela kontrastuje s mimořádným úspěchem jiné autorovy knihy přeložené do češtiny (vyšla shodou okolností téhož roku) – obsáhlé biografie pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha z Harrachu *Zápas o svědomí*, jejíž vydání se naopak v dějepisných kruzích podobalo výstřelu světlice.

Pro správné pochopení *Rudé záře* je dobré si připomenout, jak kniha vznikla a čím chtěla původně v italském originále být. Jedná se o přepracovanou diplomovou práci, k níž se Catalano – italský bohemista působící na univerzitě v Padově – po letech vrátil jako ke své „první lásce, na kterou se nezapomíná“ (U. Eco). Hlavním cílem knihy pak mělo být poskytnout klíč k důležitému období české literatury italským studentům, a to v co nejširších historických a kulturních souvislostech.

Čím je ale Catalanovo dílo zajímavé pro českého čtenáře? Navzdory značné obsáhlosti netkví jeho hlavní přínos ve faktografii (většinu řečeného se lze dočíst i jinde), nýbrž ve způsobu, jakým se jednotlivá fakta řetězí a jaký je jim přisuzován význam. Leitmotivem práce je pak mnohotvárný střet autorů s nikdy přesně nedefinovanou doktrínou socialistického realismu a historickými okolnostmi jejího zavádění – střet, který vedl vždy k individuálním výsledkům. Díky autorskému nadhledu se přitom z Catalanova kompendia stává pestrý průvodce po české literatuře nejen v rudé záři.

Pohádkové putování Moravou

Přestože se dříve málo cestovalo, přecházeli od jara do zimy z vesnice do vesnice kramáři, potulní brusiči, kořenářky nebo mlýnští tovaryši. Díky nim se z místa na místo šířily zprávy o tom, co se děje ve světě – o válkách, živelných pohromách, loupežnících, světylkách a vodnících a další pohádkové příběhy. Můžeme tedy v různých krajích sledovat nápadně podobné motivy v místních obměnách. Pohádková vyprávění se při předávání z generace na generaci upravovala a proměňovala vlivem krajinného rázu jednotlivých oblastí nebo sociálních a hospodářských poměrů zdejšího obyvatelstva. Tak vznikaly také folklorní pověsti, vázané na domácí prostředí. V pohádkách a pověstech se odráží názor lidu na životní hodnoty, je v nich jeho láska, nenávisť, obava, radost i trápení. O tajemné příběhy se dělili lidoví vypravěči na sousedských besedách, na přástkách, při draní peří. V ústním podání žily pohádky odpradávná, ale teprve ze 14. století se o nich zachovaly písemné doklady. Ve 40. letech 19. století se prohloubil zájem o sběratelskou činnost i na Moravě. První ukázky lidové prózy z Moravy a Slezska vyšly v díle Matěje Mikšíčka: *Sbírka pověstí moravských a slezských* (1843–44; 1845), *Národní báchorky* (1845) a *Pohádky a pověsti lidu moravského* (1847). Některé z nich však nelze označit jako texty lidového rázu. Na popud Františka Sušila započal roku 1853 sbírat lidové pohádky a pověsti Beneš Method Kulda v Rožnově pod Radhoštěm. Jeho původním záměrem bylo zachytit lidovou prózu na celé Moravě. Byl ve spojení s dalšími sběrateli, např. Josefem St. Menšíkem, Janem Pleskáčem, Karlem Orlem, Janem Soukupem ad. Výrazně mu pomáhal také Josef Lucian Ondřej Kramoliš, u něhož v Rožnově bydlel. Kuldovi se jeho záměr podařil jen zčásti. Naštěstí měl a má řadu pokračovatelů z celé Moravy (Františka Stránecká, Anežka Šulová, Bohuslav Indra, František Sláma, Martin Strouhal, Václav Frolec, Oldřich Sirovátka, Marta Šrámková, Jiřina a Jaromír Poláškoví ad.). Díky jejich úsilí vzniklo obrovské množství zápisů a literárních adaptací, v nichž je zachyceno lidové vyprávění, jež se vlivem změn životního stylu pomalu z paměti lidí vytrácí. Vydejte se tedy s námi na pohádkové putování do povodí řek Odry a Moravy na další z výstav Památníku. Možná potkáte krále Ječmínka, hanáckého obra, zbojníky Ondráše, Juráše nebo Ilčíka, vládce hor Karpata, hornické permoníky, krále moravských vodníků nebo polednici, klekánici a vřetenici. Věřte, je to plavba opravdu dobrodružná.

3 OTÁZKY pro

Hanáckého obra

Můžete se nám představit?

Jmenuji se Josef Drásal. Narodil jsem se před sto sedmdesáti lety v Chromči na severu Moravy jako třetí ze šesti dětí chudého brusiče jehel Johanna Drásala a jeho manželky

Magdalény. Dostal jsem přezdívku „hanácký obr“. Snad díky své výšce. Už v osmnácti letech jsem měřil dvě stě čtyřicet jedna centimetrů a vážil sto osmdesát pět kilogramů. Že se mne lidé bojí, je zábava. Jednou se mne zeptal francouzský voják při práci na poli, jestli jsou všichni zdejší chlapi tak velcí. Tož, pověděl jsem mu, že v žádném případě, že já jsem jeden z nejmenších. On se lekl, Francouzi odtáhli a já se smál.

Jak jste se živil?

Ve dvanácti jsem nastoupil službu ve dvoře v Chromči jako čeledín. Následně v Holešově a Bludově. Pak se mne ujal holešovský hostinský Janoch a naučil mne móresům. Já si nechal ušít hanácký kroj, který je dnes uložený v Olomouci v muzeu. Začali jsme společně cestovat. Předváděl jsem svoji postavu za vstupné – v Německu, Anglii, Rusku, na Balkáně. Když jsme byli v Paříži, zrovna tam probíhala velká výstava. Také v divadelní hře jsem si zahrál spolu s místními trpaslíky. V plechové krabici jsem je přinesl na jeviště a vysypal je tam. Lidem se to líbilo...

A co máte rád?

Co mám rád? Rád se napiju dobré pálenky – hlavně rumu, mým nejoblíbenějším jídlem je slanina s česnekem. Líbí se mi můj dům v Holešově. A karty, ty opravdu rád hraju.

„Hanácký obr“ Josef Drásal svou velkou postavou vzbuzoval v lidech představu obra z pohádky. Rádi si o něm vypravovali a opředli jeho postavu mnohými mýty. Dožil se pouhých čtyřiceti čtyř let, zemřel roku 1885. Je pochován na holešovském hřbitově.

Knížky lidového čtení nejen na Moravě

Knížky lidového čtení tvoří spojovací článek mezi literaturou předbělohorskou, barokní a obrozenskou - mnohé příběhy byly tradovány po několik staletí a v době národního obrození na ně navázaly počátky moderní české prózy a dramatu. Historie a kroniky o Meluzíně, Mageloně, Jovianovi, Jenovéřě, Finettě nebo Bruncvíkovi patřily spolu s dalšími tituly k oblíbené četbě venkovských lidí, a to téměř po tři staletí. Většina látek se do české literatury dostala v 16. století adaptací německé předlohy a od té doby se jejich znění příliš neměnilo, výraznější zásahy do textů se datují až od poloviny 18. století.

Některé příběhy původně vznikly jako četba určená úzkému kruhu šlechtického publika, v 15. století však knihtisk významně přispěl k rozšíření jejich překladů a adaptací. V pobělohorském období byly tištěny hlavně v mimopražských tiskárnách; na Moravě v Jihlavě, Olomouci, Brně, moravské čtenáře hojně zásobovala také tiskárna Škarniců v Uherské Skalici.

V 17. až 19. století se knihy lidového čtení masově rozšířily a známé příběhy zajišťovaly tiskařům stálý odbyt – knihy patřily mezi běžné jarmareční zboží, tiskly se ve velkém množství a za co nejnížší náklady, což se odrazilo například na postupném odstranění dřevorytů a ornamentů z textu. Protože byly úsporně tištěny na nekvalitním papíru, který se brzy rozpadal, a bylo poměrně snadné zakoupit knižku novou, jsou dnes dochované tisky v knihovnách vzácností.

Knížky lidového čtení byly tolerovány i katolickou cenzurou – neobsahovaly politické narážky a hlavní postavy většinou sdílejí základní křesťanské hodnoty. Příběhy, které se v období baroka dostaly do rukou nevzdělanému lidovému čtenáři, se oproti svým předlohám vyznačovaly zvýrazněním dobrodružného děje a pohádkovosti, omezením kulturního a historického rámce vyprávění na nejmenší možnou míru nutnou pro jejich pochopení a odstraněním úvahových pasáží. Klíčové motivy a jádro příběhu pronikaly i do folklorních vyprávění a pohádek.

Úvodní část výstavy Morava vypráví... je proto věnována nejznámějším příběhům knížek lidového čtení, které se postupně staly součástí folkloru, nejen moravského. Představí např. literární i historické kořeny pověsti o Meluzíně nebo pohádky o Popelce a jejich „druhý život“ v lidovém vyprávění, odkud se do literatury vrátily díky činnosti sběratelů v 19. století.

22. září v 16 hod. je pro Vás připravena tematická přednáška Meluzína, Popelka a další pohádkové bytosti v moravské literatuře.

Vydává Muzeum Brněnska, příspěvková organizace

připravuje Památník písemnictví na Moravě

Klášteř 1, 664 61 Rajhrad

tel. 547 229 136

e-mail: rajhrad@muzeumbrnenska.cz

www.muzeumbrnenska.cz/rajhrad.htm

Odpovědný redaktor: Vojen Drlík, redaktor: Romana Macháčková

Autoři textů: Jiří David, Martina Chmelařová, Romana Macháčková,
Andrea Procházková

Vychází desetkrát ročně, číslo 7, ročník 5.